

УДК 340.01

Копиленко Поліна Олександрівна –

аспірантка

Міжнародний університет бізнесу і права

Polina O. Kopylenko –

PhD student,

International University of Business and Law,

Kherson, Ukraine

(37-41 49 Hvardiiskoi Dyvizii Street, Kherson, 73000, Ukraine)

Правові стратегії, які функціонують у різних правових системах

У статті розглянуто проблематику правових стратегій у різних правових системах. Досліджено правові стратегії у групових правових системах, як складові концептуальних положень теорії держави і права, розглянуто різні модифікації колективного права, звичаєвого права як самостійних правових систем з визначенням в них правових стратегій.

Ключові слова: правові стратегії, групова правова система, колективне право, внутрішньогрупові зв'язки стратегічність.

В статье исследована проблематика правовых стратегий в различных правовых системах. Рассмотрены правовые стратегии в групповых системах права, как составляющие концептуальных положений теории государства и права, проанализированы различные модификации коллективного права как самостоятельной правовой системы с определением в них правовых стратегий.

Ключевые слова: правовые стратегии, групповая правовая система, коллективное право, внутрigrupповые связи стратегичность.

P.O. Kopylenko Legal Strategies which Operate in Various Legal Systems

The article deals with the problems of legal strategies in different legal systems. The legal strategies in group legal systems as components of the conceptual provisions of the theory of state and law are investigated. Various modifications of collective law, customary law as independent legal systems with definition of legal strategies in them are considered. Legal strategies are described as a non-detailed plan of action that is being implemented to transform existing legal systems. The existence of legal strategies in the group legal system is traced, in particular, only within such groups, which are united by the same interests and goals, internally structured, and each of these groups establishes the status of the participant and his position in such a group (teams, public organizations, public associations). The character of intragroup relations is investigated, which establishes the level of unity of a group in its positions, which in many cases depends on the need for collective law and the issues of expediency. The higher the level of organization of intragroup relationships, the higher the probability of the functionality and effectiveness of existing legal strategies in the group. Various modifications of collective law as an independent legal system are investigated. The existence of strategies and, in particular, legal strategies, has been proved in various types of collective law as a legal system. It is shown that strategic planning promotes the development or transformation of legal systems. Considered in the context of the conceptual provisions of the theory of state and law, legal strategies for different legal systems. The changes that take place in the legal strategies of different legal systems as a result of their multiple use are found out. Short-term legal strategies for some legal systems are explored. The characteristic features of legal strategies for different legal systems are established.

Keywords: legal strategies, group legal system, collective law, intragroup relations strategic.

Постановка проблеми. Питання правових стратегій, які функціонують у різних правових системах, можна вважати цілком

логічним, що, в свою чергу, і підтверджують загальні положення теорії держави і права. Відмова від визнання наявності правових

стратегій у будь-яких правових системах викликає таке негативне явище, як правова дезорієнтація, що призводить до того, що власне право набуває малоефективних ознак, стає недоцільним, конформістським, і таким, що потребує постійної підтримки як держави, так і суспільного схвалення. Певний інтерес у контексті правових стратегій у сучасних правових системах також становить вірогідність існування правових стратегій у правах громадянського суспільства як недержавної правової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правових стратегій, які функціонують у різних системах, складають праці таких фахівців з теорії держави і права, як Керецман В.Ю. [3], Семерак О.С. [3], Гураленко Н.А. [4], Кельзен Г. [5], Тополь Ю.О. [6] та ін.

Невирішені раніше проблеми. З'ясування функціонування правових стратегій у різних правових системах становлять недостатньо досліджений сегмент проблематики теорії держави і права, особливо в питаннях вивчення правових стратегій для державної правової системи зокрема.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням нашого дослідження є з'ясування специфікації правових стратегій і особливостей їхнього понятійного і характерологічного апарату, встановлення специфічних форм реалізації правових стратегій в різних правових системах.

Мета дослідження – за допомогою різних наукових підходів дослідити специфікацію правових систем в різних правових системах, ввести основні поняття, необхідні для теоретичного аналізу проблематики правових стратегій різних правових систем.

Виклад основного матеріалу. Групова правова система і колективне право існують лише у межах таких груп, які об'єднані однаковими інтересами та цілями, внутрішньо структуровані, і в кожній з таких груп встановлено статусну роль учасника, його становище у групі. До таких груп можна віднести колективи, громадські організації, суспільні і громадські об'єднання. Прикладом таких об'єднань можна назвати події 2013–2014 рр. – Євромайдан і Революція гідності [9, 10]. Найбільш докорінні політичні і суспільні зміни в Україні розпочалися у листопаді 2013 р., які

дістали назву Революція гідності, яка вже набула оцінки як національної акції протесту проти корупції, свавілля правоохоронних органів, а також на підтримку європейського вектора зовнішньої політики України і на знак протесту проти відходу тодішнього керівництва держави від законодавчо закріпленого курсу на європейську інтеграцію та подальшою протидією цього курсу [11].

Від характеру внутрішньогрупових зв'язків, що визначає рівень єднання групи у своїх позиціях і настановах, у багатьох випадках залежить потреба в колективному праві і доцільності його застосування. Чим вище рівень організованості внутрішньогрупових зв'язків, тим з більшою часткою вірогідності можна стверджувати про функціональність і дієвість існуючого у межах групи права [9, 10].

У контексті нашого дослідження правових стратегій у сучасних правових системах як складових концептуальних положень теорії держави і права розглянемо різні модифікації колективного права як самостійної правової системи. Сам факт існування стратегій, і зокрема правових стратегій, у різних типах колективного права як правової системи передбачає стратегічність, існування імпульсів, які спроможні сприяти розвитку чи перетворенням правових систем. Втім для того, щоб вирішити питання про правові стратегії окремо в кожному з підтипів колективного права як правової системи, потрібно встановити їхні характерологічні особливості.

Останнім часом у наукових колах помічений підвищений інтерес до концепцій звичаєвого права [12, 13, 14]. У межах концептуальних положень теорії держави і права звичаєве право розглядають як сукупність правил поведінки як діючі, так і такі, що склались на деякій території, у певній місцевості чи у межах соціальних груп, сформувались у результаті багаторазового використання й однаковості застосування, загальнообов'язкові для всіх членів, що забезпечується суспільною звичністю і є загальноприйнятними.

Серед певної групи науковців – фахівців теорії держави і права поширена думка, що звичаєве право не можна вважати самостійним видом права [13, 14]. Так, на їхню думку, звичаєве право набуде чинності лише у випадку, коли буде офіційно визнане державою, у

результаті санкціонування його державою або процес санкціонування утворює специфічно правовий етап процесу створення звичаєвого права. Втім з цією думкою навряд чи можна погодитись. Так, на нашу думку, звичаєве право відображає об'єктивні потреби суспільства чи суспільної групи і наміри громадянського суспільства і показує прямі зв'язки зі своїми культурно-етнічними особливостями. У певних випадках звичаєве право може виступати як право, що протиставляється державному офіційному праву [13].

Так, наприклад, норми, присвячені правовому звичаю як джерелу цивільного права містить Цивільний кодекс України. У ст. 7 Цивільного кодексу України сказано, що «правовим звичаєм визнано правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства України, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Правовий звичай визнається в правовій системі України. Конституція України не закріплює правовий звичай як джерело права, але не зважаючи на це, окремі законодавчі акти містять такі норми: «1. Цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. Звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин. Звичай може бути зафіксований у відповідному документі. 2. Звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується» [15].

В Україні ставлення до правового звичаю як джерела права у різні історичні періоди було неоднозначним. Безперечним є той факт, що державно-нормативне регулювання не поширюється на всі суспільні відносини, і тому звичаєве право зберігає актуальність і в окремих сферах права, зокрема, приватного і публічного. На сучасному етапі розвитку незалежної України Основний Закон держави [1] не закріплює правовий звичай як джерело права, але окремі акти законодавства містять такі норми. Про це свідчать положення ст. 7 Цивільного кодексу України, висвітлені вище. Так, ЦКУ передбачає, що цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема, звичаєм у сфері ділового обороту. Наприклад, звичаєм вважається правило поведінки, що не закріплено актами цивільного законодавства, й є сталими

для деяких цивільних відносин; звичай також може бути зафіксований у певному документі. Однак звичай, який має розбіжності з нормативно-правовими актами цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується.

Опозиційна налаштованість звичаєвого права стосовно державної правової системи може виникнути у зв'язку з тим, що норми звичаєвого права формуються у результаті самоорганізації локалізованої суспільної групи. Забезпечення дії норм звичаєвого права не потребує зовнішнього втручання, у нашому випадку – державних органів і приведення у дію державного апарата примусу. Існування норм звичаєвого права забезпечує їхнє дотримання виходячи з доцільності і справедливості та формує усталеність виконання таких правил поведінки. У такому ракурсі можна провести аналогію з тим, що людина підкоряється закону не тому, що у неї відсутні мотиви не дотримуватись їх, не через страх перед покаранням, а зі звички дотримуватись законних приписів.

Попри значимість звичаєвого права як історичного, соціально-духовного і культурологічного феномена навряд чи можна стверджувати, що у рамках звичаєвого права формуються правові стратегії як недеталізовані плани діяльності суб'єкта права чи дія, що чиниться з метою перетворення звичного перебігу подій, регуляції соціальних процесів, координація діяльності відповідно до сконструйованої ідеальної моделі. Разом з тим відшукати вияви стратегічності в таких правових системах набагато складніше, так як звичаєве право характеризується стабільністю, консервативністю, спрямоване не на продукування змін, а на збереження традицій правил поведінки, навіть за таких обставин, коли стратегічність не повною мірою узгоджується з тим, що відбувається у соціальному житті.

Стверджувати про наявність у звичаєвому праві, на нашу думку, правових стратегій у традиційному розумінні неможливо з певних причин. По-перше, звичаєве право – це право зі спонтанними ознаками формування, яке виникає під дією внутрішніх потреб людей дотримуватись певних правил поведінки протягом тривалого періоду й у межах наступності поколінь. Процес творення права

має несвідомий характер у зв'язку з тим, що соціальні сили не усвідомлюють, що своїми діями породжують право. Беручи до уваги те, що правові стратегії – це недеталізований план дій, який здійснюється з метою перетворення діючих правових систем, стверджувати про вірогідність правової стратегії змінити щось у звичаєвому праві означатиме піддати сумніву його самоорганізуючу складову. Звичаєве право виникає у межах деякої історичної епохи, відповідаючи на нагальні соціальні потреби і на конкретну ситуацію. Однак під дією стереотипізації з часом відбуваються зміни обставин, ситуацій, втім звичаєве право залишається усталеним і незмінним. Правові стратегії настільки динамічні, наскільки стрімко відбуваються перетворення правового життя суспільства.

По-друге, суб'єктом звичаєвого права є соціальні групи, етнічні товариства, які узагальнюють досвід, накопичений попередніми поколіннями. Такі соціальні об'єднання не потребують довгострокового планування (стратегій), координації й узгодження власних зусиль через те, що створене ними право (звичай) уже пройшло апробацію часом і практикою, не потребує жодної трансформації, так як за суттю відповідає потребам суспільства. І по-третє, правові стратегії не слугують джерелом звичаєвого права, так як не потребують цілеспрямованості. На нашу думку, важливо враховувати той факт, що звичаєве право передбачає підтримку неофіційного правопорядку і характеризується відсутністю динамічності та гнучкості, і тому вкрай рідко підпадає під певні зміни.

Принципово інше місце у правових системах посідають корпоративні стратегії (корпоративне право), церковні стратегії (канонічне право) і неправові стратегії (тіньове право) [13]. На відміну від звичаєвого права згадані вище різновиди правових систем характеризуються поєднанням самоорганізації та організації. Звідси витікає, що характерним для таких правових систем є і стратегічне планування. Слід наголосити, що чим більш вираженими в них є елементи самоорганізації, тим вищу позицію посідають правові стратегії як недеталізовані плани впливу на правові системи. Серед згаданих видів права саме корпоративне право є таким, для якого елементи організації

суспільних груп вважаються найбільш вагомими, ніж елементи самоорганізації. Функціонування корпоративного права обумовлено розвитком такої форми організації людей, що передбачає їхнє об'єднання для досягнення загального результату завдяки напрацюванням певних правил поведінки, якими регулюються внутрішньофірмові, внутрішньокорпоративні, внутрішньоорганізаційні відносини [8].

Попри те що норми, які діють у корпоративних правових системах, не пов'язані безпосередньо з діяльністю держави й їхній вплив має локальний характер, а також корпоративні норми обов'язкові лише для членів відповідного об'єднання, однак це не свідчить про те, що такі норми неправового характеру, і корпоративні правові системи не можуть мати певну правову стратегічність.

Корпоративні системи не можуть мати зовнішню організацію і не підпадають під державне волевиявлення. Поява корпоративних систем являє собою результат акту добровільного входження в певне об'єднання (корпорацію) із закріпленням статусу члена корпорації та подальшого розвитку корпоративних правовідносин, що виникають із приводу правового упорядкування внутрішньої діяльності суспільного об'єднання, реалізації корпоративних інтересів і розподіл матеріальних благ, прибутку між членами – учасниками корпорації.

Поява корпоративних правових систем обумовлена потребою в урегулюванні, упорядкуванні і стабілізації внутрішньокорпоративних відносин. Розумна правова збалансованість і впорядкованість внутрішньоорганізаційних зв'язків досягається завдяки корпоративному регулюванню, для якого характерним є нормативність (нормативні акти, які встановлюють рівень взаємодії учасників об'єднання) та індивідуально правове регулювання, тобто розв'язання поточних правових питань, як, наприклад, призначення генерального директора корпорації та ін.

У цьому контексті слід розглянути концептуальні положення корпоративного права. Традиційно прийнято вважати, що корпоративне право має партикулярний характер [13]. Сфера поширення корпоративних норм визначається тим зовнішнім простором, у межах якого суб'єкти реалізують власний корпоративний

інтерес. Свобода права участі у певному об'єднанні (корпорації) є прерогативою під час формування корпоративних норм, завдяки чому й досягається оптимальне поєднання інтересів всіх учасників. Потужність та ефективність корпоративних норм у межах певного суспільного об'єднання полягає в їхній доцільності, цінності для колективу як вираження демократичності і справедливості.

Правові стратегії в корпоративних правових системах, у зв'язку з вище сказаним, переважно є глобальними, а не частковими, що пов'язано зі специфічністю такого права в організації функціонування корпорації та його призначенням. Завдяки науково обґрунтованості правових стратегій саме в корпоративних правових системах забезпечується координація зусиль усіх членів корпорації, що дозволяє такому об'єднанню зберігати автономність, протистояти впливу зовнішніх негативних факторів, які перешкоджають досягненню поставлених стратегічних цілей.

Правові стратегії передбачають спеціалізованість тих норм і принципів, на основі яких діє таке об'єднання, що дозволяє корпоративних правових систем забезпечити ефективне досягнення стратегічних цілей. Для ефективної реалізації правових стратегій корпорація, як правило, не потребує конкретних правових механізмів, правових засобів, правових настанов. Вирішення тих завдань, з якими пов'язані корпоративні правові системи, може бути результатом винятково ефективної дії корпоративного права та його компонентів. Якщо корпоративне право змінюється в певних своїх складових, то це означатиме, що існує потреба в нових правових стратегіях для ефективного функціонування корпоративної правової системи загалом. Це передбачає те, що за посередництва формування і реалізації недеталізованого плану органи управління, як правило, прагнуть досягти максимальної єдності, збалансованості і загального розвитку тієї правової системи, на основі якої таке суспільне, громадське чи виробниче об'єднання існує та ефективно функціонує. При цьому головним спонукальним фактором для суб'єкта таких об'єднань є необхідність у задоволенні корпоративних інтересів, суспільних інтересів громади чи суспільної групи.

На нашу думку, базовою формою правових стратегій у сучасних правових системах можна вважати державне право. Як відомо, державне право – це галузь права, яка регулює основи соціально-економічного, політичного і територіального устрою, закріплює основні права та свободи громадян [4]. Держава, розширюючи власні функції та межі правового регулювання, намагається надати правовий характер відносинам, які складаються в тих сферах, які можуть і не потребувати правового регулювання, у такий спосіб стримуючи розвиток правової практики, пов'язаної із застосуванням права у неправових формах.

Так, правові стратегії інтегруючого типу передбачають, наприклад, введення їх до сфери дії державних правових систем, з налаштуванням їх до такого правового середовища. У даному випадку ефективність, наприклад, корпоративних правових систем забезпечуватиметься за рахунок того, що, наприклад, регулятивній і захисній дії корпоративного права завдяки правовим стратегіям задано такий напрям, що дозволить одночасно своїм функціонуванням забезпечити реалізацію суспільно значимих інтересів. Корпоративні правові стратегії у даному випадку санкціонуються державою, дістають її підтримку і захист, що дозволить набути вищої ефективності. Прикладом правової стратегії інтегруючого типу можна назвати правові стратегії приведення корпоративних правових систем і корпоративної правової стратегії у відповідність до встановлених державою і законодавчо закріплених стандартів та вимог. Так, напрацювання і реалізація суспільною групою, громадською організацією, виробничим об'єднанням або компанією на внутрішньокорпоративному рівні стандартів і принципів правової поведінки, її нормативно-правове закріплення і реалізація в корпоративній правовій практиці слугує дієвим засобом підвищення ефективності корпоративних правових систем у розв'язанні важливих завдань безпосереднього призначення. Правова стратегія інтеграційного типу сьогодні реалізується багатьма українськими компаніями. Так, наприклад, повсякденна практична діяльність будь-якого об'єднання (виробничого, суспільного, громадського) протікає в умовах повсякчасної взаємодії з безліччю правових,

ринкових, інституціональних, соціально-економічних і правових суб'єктів, від дій яких у значній мірі залежить успіх такої роботи. Якщо брати виробничі підприємства, то такими суб'єктами (агентами) права можна назвати підприємства – постачальники сировини і матеріалів, устаткування, компанії-посередники, інвестори (організації й особи), підприємства, зацікавлені в кредитуванні компаній, об'єднань, організацій індивідуальні споживачі, конкуренти, потенційні конкуренти, виробники аналогічної продукції або послуг, інші фізичні та юридичні особи. Увесь масив таких суб'єктів права чинять суттєвий вплив на діяльність об'єднань, що і відображається у корпоративних правових системах [13].

Висновки. У зв'язку з цим за сучасних умов правові стратегії виявляються переважно тими стратегіями, що спрямовані на забезпечення такого режиму функціонування у сучасних правових системах, за якого такі

правові системи будуть зберігати можливість ефективно функціонувати в умовах домінування державних правових систем. Беручи до уваги предмет дослідження – правові стратегії у сучасних правових системах, варто наголосити, що правові стратегії в державних правових системах, залежно від методології, яка передбачає забезпечення збереження та ефективного функціонування державного права за умов його домінування, такі стратегії можна класифікувати у такий спосіб: по-перше, правові стратегії інтегруючого типу; і по-друге, правові стратегії захисного типу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Редакція від 30.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Статистичний звіт за 2017 р. URL: <http://www.ummcda.org.ua/index.php/86-natsionalnij-zvit-za-2017-rik-shchodo-narkotichnoji-situatsiji-v-ukrajini-za-danimi-2016-roku>.
3. Керецман В.Ю., Семерак О.С. Правознавство. Київ: Атіка, 2012. 400 с.
4. Гураленко Н.А. Система джерел права: аналіз структурних елементів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 538. Правознавство. С. 11-16.
5. Кельзен Г. Чисте правознавство. Проблема справедливості; пер. з нім. О. Мокровольського. 3-тє вид. Київ: Юніверс, 2004. 496 с.
6. Тополь Ю.О. Джерело та форма права: поняття, зміст та співвідношення. *Університетські наукові записки*. 2017. № 1. С. 45-50.
7. Levy, Jonah D. *The State After Statism: New State Activities in the Age of Liberalization*. Cambridge, MA: *Harvard University Press*, 2016. P. 469.
8. Балинська О. Семіотика права: монографія. Львів: Львське ДУВС, 2013. 416 с.
9. Про основні засади організації «Самооборони Майдану»: наказ № 1. URL: <https://www.facebook.com/samooborona-Maydanu/posts/267245400101004>.
10. На Євромайдані створили народне об'єднання «Майдан». *Українська правда*. 2013. 22 грудня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/12/22/7007993>.
11. Aslund Anders: Euro revolution in Ukraine. URL: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/anders-aslund-euro-revolution-in-ukraine-332865.html>
12. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Київ: Юрид. думка, 2008. 326 с.
13. Вступ до теорії правових систем: монографія; за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юридична думка, 2006. 432 с.
14. Щокін Ю.В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики: монографія. Київ, 2012. 456 с.
15. Цивільний кодекс України: офіційне вид. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. Redaktsiia vid 30.09.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
2. Statystychnyi zvit za 2017 r. URL: <http://www.ummda.org.ua/index.php/86-natsionalnij-zvit-za-2017-rik-shchodo-narkotichnoji-situatsiji-v-ukrajini-za-danimi-2016-roku>.
3. Keretsman V.Yu., Semerak O.S. Pravoznavstvo. Kyiv: Atika, 2012. 400 s.
4. Huralenko N.A. Systema dzherel prava: analiz strukturnykh elementiv. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. 2010. Vyp. 538. Provoznavstvo. S. 11-16.
5. Kelzen H. Chyste pravoznavstvo. Problema spravedlyvosti; per. z nim. O. Mokrovolskoho. 3-tie vyd. Kyiv: Yunivers, 2004. 496 s.
6. Topol Yu.O. Dzherelo ta forma prava: poniattia, zmist ta spivvidnoshennia. Universytetski naukovyi zapysky. 2017. № 1. S. 45-50.
7. Levy, Jonah D. The State After Statism: New State Activities in the Age of Liberalization. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. P. 469.
8. Balynska O. Semiotyka prava: monohrafiia. Lviv: Lvske DUVS, 2013. 416 s.
9. Pro osnovni zasady orhanizatsii «Samooborony Maidanu»: nakaz № 1. URL: <https://www.facebook.com/samooboronaMaydanu/posts/267245400101004>.
10. Na Yevromaidani stvoryly narodne ob'iednannia «Maidan». Ukrainska pravda. 2013. 22 hrudnia. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/12/22/7007993>.
11. Aslund Anders: Euro revolution in Ukraine. URL: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/anders-aslund-euro-revolution-in-ukraine-332865.html>
12. Parkhomenko N.M. Dzherela prava: problemy teorii ta metodolohii. Kyiv: Yuryd. dumka, 2008. 326 s.
13. Vstup do teorii pravovykh system: monohrafiia; za zah. red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. Kyiv: Yurydychna dumka, 2006. 432 s.
14. Shchokin Yu.V. Mizhnarodno-pravovi zvychai: problemy teorii i praktyky: monohrafiia. Kyiv, 2012. 456 s.
15. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: ofitsiine vyd. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.